

NARTE VELIKONJA: PISMO.

I.

»... Prijatelji moji, namenil sem se Vam pisati par vrstic; preden Vam nadalje pišem, Vas vse prav lepo pozdravim, jaz in žena. Zakaj sama sva: sin Janez je v vojski...«

Stari oskrbnik Urban Lipnik se je naslonil na mizo in zbiral svoje misli, ki jih je hotel napisati o svojem sinu, »o svojem zlatem sinu«, kakor ga je imenovala mati. »To je vse presladko: zlati in srebrni in — sam Bog ve, kaj še! Sin je sin in...« je že parkrat odvrnil ženi na vse lepe naslove, ki jih ni slišal njegov sin, »... in... no, imenuj, kakor ti drago, nič več ga ne bo...«, je ponavadi končal. »Nič več in nič manj...« V resnici je tudi sam rad slišal njene lepe besede in umolknil je, ker se je bal, da mu tega ne oponese. »Moja žena vidi v dušo!« je rad dejal, če je ni bilo zraven. »V najskrivnejši kotiček duše, čisto na dno.«

Odkar je šel Janez iz Ljubljane, je čutil, da mu še bolj gleda v srce; neizmerno je pazil, da se ne izda; niti z najmanjšo besedico, niti z najmanjšo kretnjo. Skoraj sumničil jo je, da je njen pogled še globlji, še bolj skrivnosten.

»Da bi sam res tako mislil!« mu je parkrat oponesla, ko je razlagal, da ni tako velike nevarnosti. »Koliko bi jih padlo, če bi zadela vsaka krogla,« je bil vsakdanji stavek, ki ga je ponavljal. »In ravno Janez bi moral biti! Nikar ne bodi, no, mati! Nikar se nič ne boji!« Pa mu je nato odgovorila: »Ko bi tudi ti sam tako ne mislil!« Skoraj zasledovala ga je, čisto molče in vdano zasledovala, če se kaj boji za Janeza.

In o tem Janezu je oče Urban pisal svojim prijateljem: »Prijatelji moji...« Čutil je nujno, neodložljivo potrebo, pisati, povedati tudi daljnim znancem, da je nekoliko ponosa v njem, ker je sin v vojski. Da se vendar nekoliko boji, to je sklenil samo označiti. »Veš, da se bojiš zanj, je treba samo označiti, drugače bi mislili, da smo boječi ljudje, in sin boječih staršev je strahopetec, to stoji in amen, kakor pribito!« je omenil ženi. »In kaj je boječ vojak? Glej, tu je bila krogla, pruska krogla od Kraljevega Gradca, pa bi se bal! Prav nič! Kdo bi se bal? Tistikrat, ko...«

»... Tistikrat, ko si izvlekel gospoda izpod konja,« je segla žena v besedo. »Stokrat si že povedal.«

Starec se je posmejal v zadregi:

»Saj veš! Da, stokrat! In če tisočkrat, ne zameri!« je dejal in jo pobožal po licu, kar je bilo

znamenje, da jo prosi odpuščanja. »In kaj naj napišem?«

»Napiši, da je v vojski.«

»Že stoji.«

»Potem napiši, da ga je vzel gospod s seboj.«

»Vidiš, to je važno. Da, gospod! In... Bog ve, ali ga bo tudi Janez izvlekel izpod konja? Bog ju obvaruj nesreče, mogoče je! Pomisli, kar trije zaporedoma v vojski: ded, oče in sin, zaporedoma. Pod Jelačičem, pod Benedekom in pod Borojevičem; kar po vrsti...«

»Vse že vemo, moj ljubi Bog, kolikokrat si že povedal. In Jelačič in Benedek, zdaj je pa še tretji. Kolikokrat si povedal.«

»In bom še; to je važno, in tudi napišem...«

»Bog ve, kaj boš še natvezel in načečkal. Zdi se, da... da...« Prestrašila se je sama lastne misli. »Moj Bog, kaj bi bilo, če se res zgodi! Varuj ga, da se vrne!« je vzdihnila sama pri sebi in popravila: »Zdi se, da moški nič ne čutite. Samo vojska!«

»Mati, ti tega ne razumeš!« se je razgrel in oko se mu je užaljeno zablistalo.

»Saj nisem nič rekla!« je naglo pripomnila žena, ker ji je bilo žal.

»Kaj pomaga jokati in javkati, ko ni za nikamor. Javkaj, da bo luna slišala, nič ne pomaga. Vojska ne vpraša ženske za svēt, draga moja. To je natančno drugačna gospa; ej, čudna gospa, ki nič ne prosi, nič ne vpraša. Če bi ženske ukazale, bi sinovi ostali na peči; če bi sovražnik lezel že skozi okno, bi jih stlačile pod peč. To je vse pre-jokavo, to ni nič. Ženski je samo za ognjišče, veš, mati, samo za ognjišče; da je treba zemlje, zemlje pri hiši, to ve samo moški, to pravzaprav ve do-dobra samo moški. Zato pa brani zemljo, brani jezik in prostost; da, moja draga, da je prost, to je važno! Zdaj razumeš, vidiš!«

Zadovoljen z razlago je zopet pomočil pero v črnilo, da bi nadaljeval pismo svojim »prijateljem preljubim«.

»In še nekaj: komu je rekel Bog: 'In zemlja ti bo trnje rodila, v potu svojega obraza boš svoj kruh jedel.' Saj približno tako je rekel. — Daj Sveto pismo sem — no, ni treba, je že tako. — Možu je dejal, zdaj razumeš!«

»Zdaj razumem,« je pritrdila žena, ki je ni vznemirjala zemlja, temuč strah, da se ne vrne njen sin edinec. Vedela in videla je možu v dušo, da se sam tudi boji, da išče ravno v tem tolažbe,

ko njej razlaga. Pa vse njegovo razglabljanje o upravičenju in potrebi vojne je ni niti oddaleč toliko zanimalo, kakor misel, zakaj jih mora toliko in toliko pasti, da toliko in toliko drugih živi potem brez skrbi in v prostosti, a sirote in vdove v bedi in pomanjkanju. In če ne v bedi in pomanjkanju, vendar vsaj osamljeni, brez očeta, brez moža. In drugi? Ali bodo drugi vedeli ceniti to žrtev, razumeli njihovo trpljenje? Stara žena se je spomnila besed častitljivega pridigarja: »In če grešniki ne delajo pokore, jo bodo nedolžni mesto njih, jo bodo dojenči na posušenih maternih prsih, jo bodo nedolžne žene v joku posušenih solz.« S sveto tolažbo je sprejela v srce te besede, dasi se ji je vrivala misel: »Koliko nedolžnih in dobrih bi bilo več, če bi imeli še očeta, koliko obupanih in zavrženih bi bilo manj, če bi imele še moža. Zato bodo morali čisti in sveti delati še večjo pokoro, nedolžne žene nositi še hujšo boleost...«

»Kaj naj še napišem?« jo je zmotil mož v njenem premišljevanju, ki ji je odkrivalo vedno in vedno bolj jasne resnice in skrivnosti. Ko je začutila kak izhod iz svojih zamotanih misli, je bila za hip, za majhen trenutek, potolažena. Če je bila sama, je zdrknila na kolena in molila: »Pošlji meni, dobri Bog, pokoro, da je ne bo drugi trpel radi mene.«

»Kaj še?« je ponovil mož.

»Piši, da je meni dolgčas, da sem žalostna.«

»Vidiš, in dejal sem, da ne smeja. Ti bi pa solze nesla kar v vedru na prodaj: 'Ljudje moji, kupite sveže solze, ki sem jih potočila za sinom,' tega ne smeja. — Nikar, no, saj nisem nič hudega mislil, mati,« je dejal, ker je videl, da se je obrnila v stran. »Človek je včasih neroden.« Starcu je podhrtevala ustnica, obrisal si je očala. »Kar zamegli v tem vlažnem vremenu,« se je opravičeval. »Ko bi zaprla okno.«

Žena je dvignila svoj solzni obraz in pridrušeno dejala: »Ali ni zaprto? Meni se zdi, da je...«

A možu se je bilo zameglilo tudi oko, kajti obrisal si je čelo, potem lice, po katerem je zdrknila velika solza, in nato oči. »Zmerom pravim, kjer so ženske, je jok. Zakaj jočeš, mati?«

Njej je padlo šivanje na tla, slonela je na stolu in ihtela; v srcu se ji je vzbudila velika žalost in usmiljenje do moža. »Ti ubogi, sam trpi, sam se boji, pa bi rad tolažil!« Videla je bila solzo na njegovem licu in čutila, kako mu glas podrhtava.

»Moj Bog, zakaj pač jočeš! Z medaljo se vrne. Glej, še to moram napisati, da se povrne odlikovan...«

Slišalo se je ihtenje matere, na okno je pljuskal dež, megla je ležala pod oknom.

»Ne, tega ne smem napisati. Smejali bi se, če bi ne bilo res. To moram črtati. Pravzaprav v zadrego bi jih spravil, ker so predobri, da bi se smejali. Rekli bi: »Pisal si pismo,« — pa bi se spomnili, da sem pisal o medalji. Zardeli bi. Vsak nima sreče, da bi bil odlikovan. Nekateri bi pa morda nevede čestitali: vseh bi nas bilo potem sram. »Ne zameri, Urban, ali nisi pisal?« Jaz bi dejal: »Oprostite, to sem kar tako, oprostite!« In kar tako mož ne piše! Strašno sitno bi bilo, sila nerodno. Če pa pride: »Njih Veličanstvo, presvetli cesar, je izročil Janezu Lipniku zlato kolajno...«, bodo kar sami čestitali. Če bi jim zdaj pisal, bi morda kdo rekel, kdo, ki me ne pozna, da sem častihlepen. In v zadrego bi jih spravil... Kaj pa naj napišem, mati?« je vprašal. Govorjenje mu je dobro delo; čutil je, da mu je otožnost odlegla.

»Preberi, kaj si že!« je dejala.

In bral je: da je Janez v vojski, da je pri 'mladem gospodu'. — »Kar odvaditi se ne morem,« se je posmehal. »Odkar ni več starega, je mladi gospod samo gospod« — da je pri gospodu, da upa, da ne bo treba rešiti gospoda, kakor je on sam (namreč Urban) rešil starega gospoda. Prav nič ne želi gospodu nevarnosti — Bog ne daj! — a vendar: če bi bilo treba in če bi nanese... če bi nanese nesreča, da ve, kako bi sin Janez storil gospodu svojo dolžnost, »kakor sem jo jaz sam. Sicer Vam je že vse znano!« Ko je to prečital, je preložil levo nogo, »v kateri je tičala kroglja, takrat, ko...« na desno... »Mi nismo boječi...« »Ne,« je dejal, »rekli bi, da se hvalim.« »Janez ni boječ...« je popravil. Nato je sledilo tisto o dedu, o očetu in sinu. In obrnivši se k ženi, je dejal: »Lahko bi tudi zapisal, da upam, da bo tudi Janezov sin vojak. — Ko se vrne, se mora takoj oženiti,« je poudaril.

»Tega ni treba!« se je nasmehnila žena.

»Kaj, oženiti?« je vprašal malo jezno.

»Ne, pisati, mislim.«

»Saj ne bom: Janezek bo moral sam zrasti in še prej, še prej se roditi, to je glavno.«

»In zdaj je tisto o medalji, kar je črtano, mati, ker človek mora biti obziren... Potem bom moral še enkrat prepisati. Še en popir je. Človek mora odposlati snažno in čedno. Kaj bi še pisal?«

»Da smo v gradu sami; stara gospa je odšla v toplice, zapiši! In mlada je še zmerom pri očetu, to jih bo zanimalo.«

»Naj bo, še to! In da mlade niti ne poznamo.«

Res, mlade gospe niso poznali; gospod jo je poročil pred vojsko in stara grofica se je bila odpeljala na njen dom, ker je sin in nevesta nista

mogla obiskati. Takrat si je Urban mislil: Janez je pri gospodu, in ko se vrnete, se bo poročil tudi on, gospod ga bo postavil za oskrbnika mesto očeta, sam — namreč Urban — je sklenil, da poprosi za miren kot v gradu do smrti.

Končal je tudi stavek o gospé ter se vnovič ozrl v ženo, ko je zaropotal na dvorišču voz in takoj nato zabrnél zvonec.

»No, in sedaj me kličejo! Kdo bi prišel v tem vremenu? Stara gospa ne, ker bi prej pisala, vsaj teden dni prej. In v takem času!«

Oblekel si je jopič z zelenkastimi našitki.

»Novo, čisto ruto mi daj!« Odložil je naglo očala, postavil se pred zrcalo, privihal sive brke in nato oddrsal po stopnicah. Kadar je bilo slabo vreme, je vselej malo povlekel z nogo, »v kateri je bila takrat krogla«.

Žena je stopila k oknu.

»Nihče ni naznanil, da kdo pride,« si je mislila in strmela na dvorišče. Voz se je bil ustavil prav pod pokritim vhodom.

»Nič se ne vidi! Moj Bog, kaj bi kdo rekel, če bi me videl, da tako prodajam zijala.« Bilo jo je sram. Stopila je k ognjišču, kjer je tlela žerjavica. »Še zijala prodajati!« se je hudovala sama nad seboj. »Pa le, kdo je prišel v tej megli in dežju?«

Parkrat se je napravila po stopnicah, da bi koga srečala, a se je vselej premagala. »Za moja leta se radovednost ne spodobi.«

Zapihala je ogenj in pristavila lonec, da bi kuhala večerjo. »Da bo že na mizi, ko se vrne!« Brisala si je oči, ker ji je dim udaril v obraz. »Ko se gospod vrne, bo treba novega,« si je dejala in gledala razmrvljeno ognjišče. »In še eno mizo! Z zelenim prtom jo pokrijem.« Zakaj ravno z zelenim, tega ni vedela. »Da bi bilo vsaj kmalu vojske konec! Takrat se oba vrnete z medaljami.« Polile so jo solze. Če ni bilo moža, je iskala pogosto tolažbe v solzah. »Tudi če prideta brez medalje, samo da se vrnete živa in zdrava. Dobro je, da je za slugo, vsaj ni tako v nevarnosti,« se je tolažila. »Moj Bog, in toliko časa nič ne piše.« — »Iz vojske ni časa pisati in tudi vsako pismo ne pride. Treba potrpljenja,« jo je tolažil mož. »Seveda sta zdrava in živa, sicer, ali ne veš, sicer bi bila v izkazih!« Da so izkazi stari, tega ji ni povedal. »Da, da, drugače bi bila v izkazih! Moj Bog, kako je to hudo!«

Moža ni bilo. Stopila je k oknu; voz so bili že odpeljali. Stanovala sta v širokem stolpu, odkoder se je videla na en kraj lopa, na drugo stran je zakrivala gosta megla razgled na gore. Na široke kostanje je lil dež, voda se je zbirala v kotanjah, čisto spodaj je bila svetla lisa med drev-

jem; motno jezero se je belilo skozi mračno in zamegljeno ozračje. V ozadju se je tlačila megla v dolino in se vlekla preko temnih smrekovih gozdov, ki so se tupatam črnili iz sivine. Nad pokrajino je ležal moker mraz, kakor še nikoli v tem času.

»Večerja bo zanič, če jo zdaj odstavim; moram vsaj pogledati, kje tiči?« Mračilo se je. Prižgala je luč in nato odprla vrata na stopnice. Ravno takrat je priklecal po njih mož.

»Kdo bi si bil to mislil? Mati, in nihče tega ne pove; nič ne sporoči. Vse je v neredu, in pomisli, še nocoj se pripelje gospa, ne gospa-vdova, mlada gospa pride. Sam ne vem, odkod se je vzela in zakaj. Vse je v neredu, vse križem. Pripravili smo sobo. Treba mi bo nazaj. Tako, za pol ure. In kaj bo delala tu sama?«

Žena mu je oddelila večerjo, on pa je zmajal z glavo. »In če je res, mlada niti jezika ne razume. Kdo jo bo umel? Tuje ljudi ima s seboj, pravzaprav so samo trije; nekaj govorijo, pa kdo jih ume? In kakšen je njen služabnik. Saj ne rečem nič, a kljub temu: obraz njegov —, kdo bi opravljal!« Hotel je reči: »...je kakor svež svinjski mehur, napihnjen in mozoljast,« pa je zamolčal in dejal: »Ta zna par besed, pa se mu jezik vali kakor polsurovi štruklji. In kdo bo govoril z gospo, če res ne zna našega jezika?«

Ni še dobro povečerjal, ko se je prikazal na vratih obraz »kakor svež svinjski mehur«, ki je z glasom, kot bi »požiral surove štruklje«, naznanil, da se pelje gospa že po drevoredu.

Lipnik si je obrisal ustnice in odšel takoj za njim. Žena je bila vsa presenečena in osupla.

»Torej mlada gospa!«

II.

Pred nekaj dnevi se je bilo zgodilo tole:

Grof Milde je bil topničarski opazovalec; rila sta s slugo skozi grmovje do nove opazovalne postojanke. Lezla sta prihuljeno po pobočju med skalovjem, po razjedenih jarkih. Treba je bilo iti naglo; sovražne baterije so močno obstreljevale prehode čez reko, a jih ni bilo mogoče izpaziti. Lipnikove oči — bil je mlad fant — so pazljivo motrile okoli sebe. Če se je zgenila veja, je že stisnil puško, pripravljen, da brani gospoda do zadnjega diha. Šrapneli so žvižgali in se razletavali nad njima, granate so udarjale na ceste in mostove; prehod je bil zabranjen, pol mostu je odtrgala granata in pokopala oddelek pijonirjev.

Vsak kamen, vsak grmiček jima je bil dobrodošel prijatelj. Solnce je neusmiljeno žgalo; Janez

je oprezno taval naprej, čutil je, da mu bije srce nemira in napetosti, čutil neizmerno odgovornost za življenje svojega gospoda. »Zdaj ali nikoli!« mu je rekel stotnik, ko sta hodila že pol ure; »zdaj ali nikoli!« si je dejal Janez. Prevezel ga je čuden občutek; ustnice so se mu stisnile: »Sveta Marija...« je nevede šepetal sam pri sebi, parkrat ga je obšla strahovita osamelost, na misel mu je prišla smrt. »Sveta Marija...«

Prišla sta na vrh, Janez se je po kolenih plazil do parobka in se oprezno ogledal. Kakor bi prihajale stopinje. Pritisnil je roko na srce, ki mu je nemirno plalo in bilo. »Nič ni...« si je rekel. Oprezoval je na desno, na levo: nič. Samo nad glavo so žvižgali šrapneli in granate, kot bi nevidni ptiči vreščali smrtno pozdrave. Po dolgi bojni črti so grmeli topovi, vmes prasketale puške, v dalji je visel v zraku zrakoplov kot kragulj, ki oprezuje za plenom.

»Nič ni!« je dahnil polglasno. Stotnik je razgrnil karto. Vsa pokrajina je bila strašna, tresla se je, a nikjer ni bilo videti človeka, le nevidne grozne oblasti so se kregale in botale za pravico in smrt. Nikjer človeka v širni pokrajini, a nad pokrajino plava smrt, plava čudno skrivnostno ozračje, vse je nekam višje kakor v resnici. Kakor bi Bog vse držal na veliki tehtnici, ki visi na božjem prstu pod sivomodrim nebom. Janezu se je zdelo, da je nad njim mogočna vseobsegajoča oblast, ki drži solnce, drži tudi njega samega na čisto drobni nitki, drži tako visoko, da ne seže od zemlje nevarnost do njega; a vseeno, neprijetnega občutka, kakor bi se oddaleč bližala neznana roka, ki hočenoitkoutrgati, se vendar ni mogel otresti.

Zopet je zabobnela salva. Grof se je prihulil in zavpil: »Nazaj!« — Baterija, ki sta jo iskala, je bila čisto skrita v zelenju in mnogo bliže, nego sta mislila. Sadno drevje jo je zakrivalo, z daljnogledom so se razločile cevi. Ko sta se umaknila, je kresnila tudi v vejo nad njima krogla iz puške.

»Opazili so naju!«

Plezala sta po kolenih nazaj čez hribček, krogle so ju zopet obsule. Oddelek sovražne patrolje je streljal nanju od strani in se bližal po grmičevju, da jima zastraži in prereže pot.

»Gospod, bežite!« je zašepetal Janez, ko je zagledal patroljo. »Jaz ostanem, drugače oba ujemó. Vidite, tam skozi grmovje! Nazaj! — Speljem jo na levo, Vi odhitite na desno, po strugi. Hitro!«

Stotnik je nezavedno sledil ukazu. Naglo na karti križec na postojanko sovražnikove baterije, in nato čez pobočje. Janez se je umaknil na levo in začel streljati.

Zanj ni živelo drugega kot tri črne pike na eni strani, ki so zgrinjale za seboj grmovje, in pa njegov gospod.

»Da pride enkrat v strugo! Še vedno gredo naprej! Pokažem se jim!«

Planil je kvišku, nato za parobek in zopet streljal. Kmalu so prižvižgale nad njega nove krogle.

»Vidijo me. Prav. Zdaj na levo.«

Janez se je počasi plazil po travi in rjavi prsti, vedno na muhi tri črne pike, ki so zgrinjale grmovje. — — —

To se je godilo nekaj dni pred prihodom mlade gospe. Tisto jutro po njenem prihodu je obtičal pogled oskrbniku Urbanu na polpopisanem popirju na mizi.

»In ne bom ga končal, če bo tako; ne končam ga, če ga ne prepisem sedaj.«

Snoči je bilo mnogo dela; mlada gospa je prišla, in potem je bilo tekanje po gradu dolgo, dolgo časa. Pozno v noč je prišel Lipnik v svojo sobo. Nekam nezadovoljen je bil; še stol, ki je stal že deset let v kotu pred podobo Matere božje, se mu je zdel, da ne stoji na pravem mestu, in gledal ga je toliko časa, da ga je nekoliko zasukal. In še potem ni bil zadovoljen. Sam ni vedel, kaj ga vznemirja in draži. Iskal je v sobi zjutraj majhen nož in bil ves v skrbah, ker ga ni takoj našel. Vzrok tega nemira in neprijetnega občutka pa je bil vsekakor sprejem gospe. Kdo kaj reče? Bila je prijazna, dala mu je roko, a vendar! — Nekaj je manjkalo, čisto majčkена malenkost. In ne to, da je govorila popolnoma nerazumljiv jezik, ne to, da ni nič naznanila, da pride, da je bil v gradu »nered«, to ga ni dražilo, pač pa vse skupaj in posebno, posebno mu je bil neprijeten spomin na tistega človeka z napihnjnim obrazom, ki je napol lomil domač jezik in »valil štruklje«. Ta je bil tolmač in preko tolmača se razgovarjati je tako kakor izpovedovati se pri odkriti izpovednici, ko gledajo cele vrste romarjev izpovedniku in izpovedancu v obraz. Človek čuti, da ni vse tako prevedeno, kakor je bilo menjeno, in koliko stvari se razločno pove samo iz oči v oči. Grofica se je držala, kot bi stala na ozkem stolu in morala nepremično varovati ravnotežje. Če se je nasmehnila, se je razločno videl zob s pozlačenim vrhom, in to je Urbana prav vznemirjalo. V vsaki kretnji je kazala, da ga smatra za hlapca, in kolikor bolj se je delala prijazno, tem bolj je čutil Urban to razdaljo, ki jo hoče gospa poudariti; bila je dama, stara štiriindvajset let, ponosna in vajena ukazovati. Vse to, in povrh še tisti neznosni človek, ki se je priklanjal in tolmačil. »Čisto gotovo je

to, kar pravi, narobe,« si je parkrat dejal in hotel seči v besedo. »Narobe, vse narobe.« Urban je čutil, da ga prvi hip skoraj sovraži.

»Zdaj je treba napisati, da že imamo v gradu tudi mlado gospo, zelo dobro gospo. Zakaj bi ne pisal »dobro«? Do zdaj ni slaba. In to, da ne zna jezika! Kakšen jezik je? Ni poljsko, ni češko. Kaj je? Laško ni, francosko ni, angleško še manj. To bo hudo, ker ne zna drugega. Zmerom bo tolmač zraven.«

»Se vsaj kregala ne bosta,« ga je tolažila žena in brisala sliko svetega Janeza Nepomuka. Senca in skrb na moževem obrazu nista ušla njenemu pogledu.

»In če ji kaj ne bo po volji, bo najprej vpila nad tolmačem in ta bo kričal v mene. In kjer so trije, izve ves svet. — Stara gospa je poklicala k sebi in dejala: »Preproga ne leži prav.« In ko sem končal in uravnal preprogo, ki je bila že prej na mestu, je dejala: »Urban, to in to bomo pa naredili tako!« zmerom tako, ko je bilo že narejeno, in dasi je dobro vedela, da je že narejeno. Tako me je kregala, pa sem rekel: »Če bo mogoče.«

Urban je pripovedoval bolj sebi nego ženi.

»In sedaj, sedaj pa kar pride, ne da bi naznanila. Saj ni nič, a vendar; navada je bila taka.« Hudoval se je in prepisoval pismo.

»Tisto o medalji izpustim?« je vprašal.

»Najbolje, ko se nič ne vé.«

»Da, da, in zadrega, zadrega. No, da! — Kako smo se gledali, ko nas je stari Legvart povabil na kosilo! »Naznanjam Vam, da je moj Peter dovršil gimnazijo in maturo...«

»Bil je v realki.«

»Dobro, pa tam — re, re... naj bo! K sreči sem bil že na stopnicah izvedel, da je padel. Drugi so mu čestitali. Kako kislo se je držal!«

»Meni se je smilil fant!«

»Meni tudi, meni tudi, pa Legvart tudi...«

Pripravil se je zopet k pismu:

»Moji preljubi prijatelji...« Pisal je dolgo, izpustil o medalji: »Zato je še zmerom čas, veš, in oni morajo prej pisati. Ti si res oprezna.« — Pa je nadaljeval: »Oskrbništvo gradu je v redu; upam, da bo tudi znanprej. Mlada gospa je dobra, samo jezika ne zna in težko se bomo razumeli, kar se oskrbnštva tiče.«

»In niti veš ne, kako bo,« je dejala žena. »Počakaj še!«

»Zdaj že stoji, in nič slabega ni napisanega. Ali je kaj slabega? Komu čez čast? Kaj to. »Jezika ne zna.« Ali je to greh, če jo je mati učila drugače kakor mene in tebe? Nič ne de. In vsak jezik je Bog ustvaril, da bi Njegovo ime častili.

V vseh jezikih. Bodi počesčen! Ptici pojó po svoje, živinica po svoje, hrošči po svoje, še ta muha na zidu, pa bi se človek spotikal ob človeku, ki ga ne ume; vsak naj časti Boga, kakor mu je dano. In spotikati se bi bil greh.«

Starec je vihtel s peresom po zraku ter, ves razgret ob tej razlagi, dokazoval s kretnjami in potezami v obrazu, kolike važnosti je to vprašanje. »Vidiš, to je naredil Bog; kar je naredil, je dobro, pa bi človek, ta neznatna stvarca, popravljaj in hotel drugače. In Bogu...«

Ni še končal, ko je potrkalo na vrata, in preden sta se oskrbnikova odzvala, je že vstopil človek s tistim zoprnim obrazom. V čudni mešanici vseh mogočih jezikov je s trudom in muko dopovedal, da kliče gospa oskrbnika.

»In kakšen jezik govori?« je vprašal oskrbnik, ko je prikimal, da je razumel.

»Kdo? — Jaz?« se je zavalilo po ustih. »Jaz sem Martin!«

»Ne, kakšen jezik govori gospa, milostna gospa grofica?« je ponovil vprašanje. »Človek mora rabiti lepe naslove; hudobni jeziki niso redki,« si je mislil.

»A?« se je zarežal Martin. »To je špansko.«

»Naj bo; Bog bodi hvaljen tudi po špansko!«

Odšla sta. Nad stopniščem v prvem nadstropju je čakala gospa. Martin mu je razložil, da želi »milostna gospa« vse videti. Zakaj oni »bodo biti« sedaj v gradu.

»Preveč bo za en dan?«

Martin je pretolmačil odgovor. Gospe se je potemnilo lice. Oskrbnik je to dobro videl in ježno pogledal Martina. »Če človek sam ne zna jezika! Bog vé, kaj je dejal?« si je mislil.

Pričelo se je veliko pregledovanje, gospa je imela v rokah veliki zapisnik in štela, gledala in nadzirala. Martin se je klanjal; zdelo se je, da mu obraz takoj počí. Urban je razkazoval in pojasnjeval. »Ali ne zaupa?« mu je parkrat švignilo skozi možgane in pogled mu je ostal na pozlačenem zobu. »Nič, gospodinja je in pravico ima. A vendar, zakaj je prišla ravno zdaj?«

In obšli so dvorišče, obšli skedenj, hlev, shrambo za žito. Tu je planila izpod velikega zaboja v kotu grda podgana. Gospa je vzkliknila in nevoljno vprašala, zakaj jih ne polove. Zakaj? »Ali ni mačk pri hiši?«

»Seveda so!« je odgovoril, a zamolčal, da vsaka mačka ne lovi podgan. Zajecjljal je nekaj, nerodno zajecjljal o pasteh.

Šli so skozi vse sobe. V eni je bilo malo zadehlo. »Zakaj se niso odpirala okna?« je vprašala gospa, tolmačil Martin in poslušal Urban.

»Zakaj? Okna se vedno odpirajo, a do zdaj je bila megla in ...«

»Danes je lepo!« je dejala.

»Da, danes, a danes, da ...«

Pokazati je moral tudi svoje stanovanje. Vreme je bilo lepo. Zdelo se je, da je vsa pokrajina pod čistim steklom. Temnomodro jezero je ležalo pred njimi. Zamolklo zeleni gozdovi so se zrcalili v njem, v ozadju visoka gora, čisto na obrežju bela skala. Ob njej se je zibal belo in rdeče po-barvan čoln.

»Ko bi malo sedli, malo sedli, gospa grofica, kaj ne?« je hitela stara oskrbnica. »Jej, gospa, kdo bi Vas bil pričakoval. In v takem vremenu! Danes, danes je lepo. Dobro, da se niste prehladili, ta megla je nevarna, vpije se v kožo.«

»Saj ne razume!« je opomnil mož ter se trudil, da bi dognal, kaj gospa misli. Na njenem licu se je zrcalil neizmeren ponos.

»To bomo naredili drugače!« je dejala, ko je odhajala. Na vratih je komaj vidno pozdravila. Starka ji je bila skoraj ponudila roko, a v zadregi in nekoliko užaljena jo skrila pod predpasnik.

Šele opoldne se je končalo ogledovanje. Dva-krat se niso ujemale oskrbnikovi podatki z zapisnikom. Pri mladih prašičkih — dva sta bila poginila, odkar je bil napisan zapisnik, in pa pri novem plotu, kjer je bil račun mizarja manjši, nego je bilo napisano. Starec se je čutil ob tej strašni natančnosti ponižanega; opravičevati se je moral in s tolmačevo pomočjo je obrazložil, da je še velika sreča, ker sta poginila samo dva, ponavadi jih več, lani jih je več in temu se ne čudi. Za novi plot, da za novi plot! Tam niso bila vračunjena vrata, čisto železna vrata, ker jih je kovač prinesel šele predvčerajšnjim. »Ko bi človek vsaj jezik razumel?« si je mislil.

»In vidi se, da ne zaupa. Kdaj je še kateri Lipnik kradel, sleparil in se lagal? Povrhu vsega, in to je še hujše, sliši tretji. Kaj si Martin misli?«

Pri kosilu je molčal, trdovratno molčal; videlo se mu je, da ga nekaj grize in peče. Na vprašanja je odgovarjal napol. Zmajal je parkrat sam s seboj.

»Kdo bi si bil mislil, kdo bi si bil mislil.«

Žena si ga ni upala vprašati. Pokrižal se je, odmolil, a ni prižgal pipe. V zadregi je iskal besed, nato je stopil k oknu.

»Moj Bog,« je dejal. »Odtod je res lep razgled, za naju prelep, žena.«

»Zakaj prelep?«

»No, povej, ali kdaj rabiš ta razgled na jezero, ali ga? Kaj, ali ti je treba jezera, žena, morja ali karkoli vodenega?«

»Če je Bog dal, je dal; on že vé, da je treba, drugače pa bi dal ne bil.«

Mož ni poslušal njenih besed. Nekaj ga je težilo, a ni vedel, kako bi razodel. Zagledal je še nedokončano pismo na mizi.

»S tem ne bo konca. Včasih sem ga pisal tebi tako dolgo, Marija,« je dejal z nasmehom na obrazu. »Še to moram pripisati: Z oskrbništvom bo malo teže. — Sicer bodo razumeli; če pride mlada gospodinja, je vedno teže —«

»Saj ne veš še nič,« se mu je nasmejala žena. »Danes je komaj začetek in ...« ni končala, ker je čutila, da bi se morala zlagati.

»Pa obiskati me morajo v pritličju, kadar pridejo, v pritličju, prav na levo —«

»Kako to?« je osupnila žena.

»Tako. Od tu se preselimo; soba bo za goste, ker ima lep razgled na jezero ...«

Marija je za hip onemela, potem se prestrašeno prestopila od ognjišča.

»Toda spodaj je vlažno, in kaj bo s tvojo nogo? Noč in dan te bo trgalo. Tam je najbolj vlažno, tam je mokro.«

»Pa je dobro! razgleda nima, ker je drvarnica nasproti,« se je nasmehnil Urban. Pri srcu mu je bilo tesno in žalostno, zato se je silil na smeh.

(Konec.)

NARTE VELIKONJA: PISMO.

(Dalje in konec.)

III.

Lipnik je bil v sobi sam; popravljaj je zlomljeno nogo starikavi klopi. Čez noč se je zelo postaral; videlo se mu je, da ga nekaj grize.

»Tu ni nobenega razgleda. Moj Bog, kdo bi si bil mislil!« je dejal, pogledal skozi zamreženo okno in videl ženo, ki je nabirala drva v drvarnici.

Še popoldne so bili znosili vso opravo v pritličje. »Najbolje, če se takoj izvrši,« je rekla gospa. In izvršili so. Oskrbnikova je s težavo pridrževala solze, ko je snemala s stene podobe. S čudovito ljubeznijo je obrisala vsak okvir, s pobožnimi vzdihji je polagala slike v jerbas: sveto Barbaro, pomočnico v zadnji uri, svetega Antona, zaščitnika družine in hiše, sveto Družino na steklu, ki jo je bil prinesel še njen stric z božje poti. »In tako hitro!« je tarnala sama pri sebi.

»Zastran drv bo boljše, mati; nositi ti ne bo potreba tako visoko!« je dejal Urban, ko je vstopila z naročajem polen.

Žena je vrgla polena v kot in ga molče pogledala. Njen pogled ga je čudno zmedel. Popravil se je na stolu in iskal nekaj v škatli na tleh.

Nastal je molk. Po preteku par hipov je žena dejala:

»Glej, v kotu teče po zidu. Kaj bi rekel, kaj bo rekel Janez, ko izve... Jaz bom že prestala, a ti, ti...«

»Če sem do sedaj prestal marsikaj, bom še vnaprej; mislim, da ne bo treba dolgo.«

Hotel je reči, da bo kmalu Janez namesto njega. Samo ta vojska, vojska... In v njunih mislih je bil zmerom Janez. Kod hodi, kaj dela, koliko trpi Janez...

Janezu pa se je bilo res posrečilo, da je obrnil pozornost nase. Deset mož se je utrgalo preko pobočja za njim; on se je vedno umikal in pazil na gospoda, ki se je urno plazil skozi grmovje. »Ujeli ga bodo!« je skoraj zavpil in strašna razburjenost se ga je polotila; zakaj ob pobočju se je bližal drugi oddelek strugi, po kateri je bežal stotnik. »Zdaj ali nikoli!« Razdalja je bila velika, Janez je videl tri črne pike, ki so švigale skozi grmovje. »Če pridejo na rob, ga zapazijo.« Na majhni jasi so obstali. Janez je potisnil nove patrone v puško in izprožil. Videl je, da so tiste tri pike spet izginile v grmovje. Janez jih je pozorno iskal; za nekaj minut je čisto pozabil na patruljo, ki je lezla preko hriba. Majhna

pika v strugi se je bila izgubila; stotnik je bil že zavil okoli hribčka. »Ušel bo!« si je dejal Janez; čudno veselje ga je prešinilo, da je vnovič dejal: »Ušel bo!« Nepremično je zrl, kdaj se morda pokaže na robu ali kje na kakšni jasi patrulja iz grmičevja. Kmalu se je razgrnilo grmovje daleč na robu; Janeza se je polastilo neizmerno razburjenje. »Ostati morajo, sicer zavijejo v dolino,« si je mislil. Ko se je dvignil, se je spet naglo vrغل na kolena in se splazil po grmovju navkreber: »Sveta Marija...«

Dobrih sto korakov od njega je ležalo prihljenih deset mož...

O tem mati in oče nista mislila: predstavljala sta si ga vse drugače. Oče je razločno videl, kako nese ranjenega gospoda iz bojnege meteža, mati ga je videla ležečega z zavezanim čelom v beli postelji. »Prav gotovo bo ranjen,« si je rekla in molila zanj. »Skoro vsak je, in Janez je zelo drzen.«

Urbanu pa ni dalo miru. V levi nogi ga je trgalo, pogovarjati se ni vedel kaj, ves žalosten se je bal, da bo žena zapazila njegovo potrtnost.

»Že dva dni se pripravljam, da bi napisal, pa še danes ni končano,« je slednjič dejal in začel brskati po miznici; našel je stari koncept, a novega ni bilo nikjer. »Ali veš ti zanj?« se je obrnil k ženi.

»Kaj bi rad?«

»Tisto pismo, da bi šlo že jutri naprej.«

»Jaz ne vem, kje je; najbrž je ostalo zgoraj,« je odvrnila. »Gori bo, če ga nisi spravil ti?«

»Jaz ne. Pa pojdem pogledat.«

Noga ga je bolela, ko jo je vlekel po stopnicah. Premetal je nekaj stare šare v kotu, a pisma ni bilo nikjer. Iskal je, mrmral sam pri sebi, a zaman. »Dobro, da imam še staro doli,« se je potolažil in oprijemaje se lezel po stopnicah nizdol. V prvem nadstropju je naletel na Martina.

»Ravno prav, mi ne bo treba doli!« je zavalil po ustih. »Gospa bi Vas radi videli!«

Peljal ga je v sobo, kjer je sedela gospa na zofi in ravno nekaj naročala stari vratarici s tolmačenjem hišne. Oskrbniku se je zdelo, da ima starka solze v očeh, in ustne je držala stisnjene, kakor bi jok zadrževala.

»Meni je zelo težko, da Vas ne razumem, gospod Lipnik! Recite mu to!« je naročila tolmaču. Lipnik je kimal v znamenje, da je tudi njemu težko. »Zelo, zelo tudi meni,« je potrdil.

»Kaj pravi?« se je obrnila v Martinov napihnen obraz.

»Da tudi njemu!«

»No, sami uvidite — in Vaša služba je radi tega zelo težka, kajveda? Rada bi Vam jo olajšala. In dva človeka mesto enega — to ne gre; pomislite, zdaj moram imeti povsod tolmača. Saj sami uvidite.«

Martin je prevajal. Lipnik je samo kimal, da uvideva, in zrl gospe v mrzlolepi obraz; zapazil je čisto majhno bradavico na njenem desnem licu. »Bog ve, kaj hoče?« se je vprašal. »Govori, kakor bi nekaj kupovala. Kam to meri?« Pika-bradavica na licu se mu je zdela usodepolno znamenje, ki pomenja neko tiho zaroto, in te misli se ni mogel otresti.

»In Vi dobro poznate okolico?«

»Poznam, gospa!« — je prikimal.

»Da, pozna!« je prikimal tudi Martin.

»Kako je to mučno, da se ne razumeva,« se je spet jezil Urban sam pri sebi. »Rekel je, kakor bi zalajal.«

»Čisto prav,« je dejala. »In posestvo tudi? Seveda, saj ste oskrbnik.«

»In sem mislila,« je hitela v nerazumljivem jeziku, »da bi bilo tako dobro: poznate kraj, poti in vse sosede — pa kônj ste vajeni?«

»Sem!« je prikimal na Martinovo vprašanje. Martin je bil čudovit človek; pregibal se je v bokih in se pri vsaki besedi priklonil. Urbana se je pred njim polasčal neprijeten občutek. Zdelo se mu je, da sta se ta dva zarotila proti njemu.

»Da, je!«

»Vidim, da tudi šepate; ali ste si nogo pokvarili v službi?«

»Ne!« je dejal in si mislil: »Pravzaprav, dà, zakaj reševal sem gospoda.« Nadaljeval je: »V vojski.«

»Tako, v vojski?« se je začudila gospa. Lipnik je kimal. »Pa Vas kaj boli?«

»Dà, hoditi mi ni mogoče dolgo; peš se hitro utrudim.«

»In oskrbnik mora mnogo hoditi, kajne? Re-vež; gotovo ste zvečer trudni?«

»Večkrat sem.«

»Pravi, da večkrat!« se je zazibal Martin.

»Kajne?« je živahno pritrdila gospa. »Zato sem sklenila nekaj izpremeniti: nekaj v zadevi oskrbnništva. Oskrbništvo bo prevzel ta gospod,« in pokazala je na Martina. »Meni to bolj prija, ker zna jezike in tolmača ni treba. Vi pa boste imeli isto plačo in boste za kočijaža. Kônj ste vajeni in peš Vam ne bo treba nikamor. Saj ste razumeli? Od jutri dalje. Prve dni boste Martinu pomagali, da uredita.«

Martin je tolmačil:

»In tako premeniti, za oskrbnika jaz.« Lipnik je poslušal, kakor bi ga bila strela zadela. Povrh tega se je pa novi oskrbnik zagovoril in rekel: »Konjska hlapic.«

»Kako, konjski hlapec?« je preplašeno zrl Lipnik gospe v obraz.

»Ne — dà, pravite tudi: kočija, kočija, dà!«

»Kočijaž?« je vprašal.

»Dà, glejte, ker ne znam. Akurat: kočijaž! Kočijaž, dà!« — je ponovil in se klanjal.

»S čim sem se zameril?« se je vprašal Urban sam pri sebi. »S čim, da tako ravna z menoj?«

»Veste to je tako: če razumem,« je nadaljevala gospa, »če razumem, se bolj zanesem, sicer pa vem, da se tudi na Vas lahko, gospod Lipnik.«

In Martin je zelo nerodno prevel.

»Kaj?« se je zgrozil Lipnik. Ta opomba o zaupanju ga je zelo zbodla. »Torej ne zaupa —« mu je prišlo skozi možgane. »Že dopoldne sem videl. O, zdaj vem, zdaj razumem! In prej je bilo v mojih rokah vse, posestvo in grad.«

Hudo mu je bilo, tako hudo, da bi udaril z roko po mizi; pred očmi se mu je delala megla.

»In glavno je pač to, da je eden, ki me razume,« je pripovedovala gospa. »Pri takem posestvu in — ali ne, gospod Lipnik? — Tudi vratarica bo nova, ki bo umela kaj jezikov; stara naj pomaga Vam. Vi boste imeli vso živino, ker razumete, ali ne, gospod Lipnik?«

V Urbanu je kipelo in vrelo, da bi kričal. In misel, da mu ne zaupa, da ga sumniči, prav malo sumniči, in to je še slabše — in to samo raditega, ker je ne ume. »In vratarica bo pomagala!« Starec se je čutil strašno ponižanega in prav posebno ga je potrla ona beseda: »Konjska hlapic.«

Molče je čakal, da gospa konča.

»Gospa vpraša, če ste razumeli?« je dejal novi oskrbnik. Čutilo se je, da se zaveda svoje oblasti v polni meri.

»In ta napihnjeneč da bo oskrbnik!« je udarilo Lipniku skozi možgane, ko je prikimal, da je razumel. Hotel je oditi, a gospa ga je ustavila in dejala:

»Jutri bo treba na postajo; gospod je ranjen in pride domov.«

Lipnik se je začudil in razveselil. Kakor bi sredi temnooblačnega neba zasijal moder košček sinjine, se mu je zasvetilo v mislih:

»Gospod ne bo dopustil tega, ne bo, o, in Janez pride ž njim, Janez. Gotovo ga je sin rešil.«

»Pojdem ponj,« je dejal in vprašal, če še kaj drugega naroči. Oskrbnik Martin je že vnaprej odkimal in Lipnika odslovil. Ta je odšel. Zdelo se je, da se je postaral za dvajset let. Neizrazen ob-

čutek uničenja in zaničevanja mu je objel srce. Ko je zavil okoli vogla na dvorišče, se je naslonil na ograjo in čutil, da ga nekaj neznosno peče in grize v srcu. V oči in grlo so ga zapekle solze. Obslonel je tako par hipov nepremično, nato je sklenil roke in vzdihnil:

»Moj Bog, hlapci smo, hlapci.«

V ušesu mu je zvenelo kot odmev: »Konjska hlapic«. »Saj smo samo hlapci,« si je dejal. »In če gospod ukaže, h'apec, pokoren in tiho! Pes, o, pes zacvili; ti, hlapec, tiho!«

Kmalu nato je pomislil:

Gospod pride in bo vse uredil. Pozna ga. Ko je bil še majhen, mu je rezal piščalke, in iz tolmana ga je bil enkrat izvlekel! to je gospod, ki vse razume. Saj gospa niti kriva ni, ženska pač ne ve vsega in gradu ni nikdar imela.«

»Hej, mati,« je dejal, ko je vstopil s trdnim sklepom, da nič ne pove o novem oskrbniku. »Jutri bo itak vse dobro! Čemu bi jo danes žalostil? — Slišiš, mati: Janez pride.«

Žena se je stresla in skoraj omahnila.

»Kaj praviš?«

»No, gospod pride, in če gospod, samo po sebi umevno, da tudi Janez, to je jasno.«

»Kdaj? — Nocoj?«

»Ne, mati, jutri, jutri: sam pojdem ponja.«

Za hip je onemela; njeno oko se je ozrlo po kuhinji, na tla in skozi okno do drvarnice.

»In kaj bo rekel, ko nas najde v tem kotu?«

»Kaj! Ali ni zate boljše, mati: drva imaš blizu, vrt imaš blizu in meni ni treba po stopnicah. Ali ne?«

»In tvoja noga, tvoj protin, tvoja rana in pa ta vlažnost, Urban! Kaj bo s tvojo nogo?«

»Kurili bomo, pa se segreje; vlažno je radi tega, ker ni zakurjeno; drv imamo dovolj, zakaj ne bi kurili? Vidiš, mati, in gospa je mlada, rabi razgleda; čemu bi nama bil, kaj?« je govoril in nič se mu ni poznalo, da je v njegovem srcu bridka žalost; kdor ni vedel, da jo hoče ravno z besedičenjem udušiti, bi bil smatral starca za zgovornega šaljivca.

»Bog ve, kako je ranjen? Če ga tako daleč puste, gotovo ni nevarno,« je menila žena.

»Seveda, seveda! — Ajs!« je stokal, ko je sezuval čevelj z leve noge. »Zdaj se bom vozil,« mu je prišlo na misel. »Konjska hlapic.«

»In pismo si šel iskat, pa je bilo tu,« je dejala z nasmehom. »Moraš pisati, da nas hitro obiščejo, dokler bo Janez doma; bo kaj povedal. — Kdo bi bil mislil, da se bo vse tako izteklo? In dokler bo gospod tu, ostane tudi Janez, ali ne?«

»Seveda ostane.«

»Pa bi torej pisal, da se Janez vrne z gospodom. Nà!« prinesla mu je črnilo, pero in očala, obrisala mizo in privila svetilko. »Zdaj lahko pišeš, dokler ne bo večerje. Kako bi bila skoraj pozabila!«

Lipnik je vzel papir in začel brati; prišel je do besede »oskrbnništvo«. Zapeklo ga je; občutek strašnega ponižanja, ki je ždel v srcu, mu je gnal v obraz kri sramu. Nobena beseda in nobena črka nista imeli prave vsebine niti oblike. Odložil je papir in porinil od sebe črnilo. »Ali bi ne bilo boljše, da piše jutri Janez sam? Mene skele pri luči oči. Naj piše jutri sam!«

IV.

Zjutraj je Lipnik ogledoval kočijo že ob devetih. Stopil je v hlev, kjer je stal na eno oko slepi konj Miško; dve močni kobili sta drobili v jaslih oves, iz kota se je oziralo dvoje živih, poskočnih žrebet.

»Lumpa!« jima je dejal ter ju potrepljal po vratu. »Lumpa, ali bi rada ušla? Vidva bi rada ušla. Kam? Mh, past se. Bravo, gospodiča, o, se poznamo predobro; pšenico bi šla rada tlačiti. Kaj? O, se poznamo!«

Gladil ju je po vratu in hrbtu; žrebeti sta veselo in razposajeno rezgetali. Starcu se je obraz razlezel v smehljaj.

»No, Miško, ali pojdeš ti? Menda ne veš, po gospoda greva. To ni daleč. Ali bi šla, Iskra? Je že res, da bi šla. In žrebiček, ta lump, kam pa ž njim? Vidiš, na cesti je lepo, a sitno je, če je žrebiček, ki je še premlad. Ti ostaneš. Pera pojde.« Kobila v kotu je dvignila glavo in pristrigla z ušesi. Njeno močno kopito je bilo ob pod. »Le glej, najbolje je, če greš ti. Ti si že nekoliko večji,« se je obrnil do žrebeta, »ti si sicer večji, a neumen si še zmerom. Priden boš in nagajal ne boš, drugače boš kar doma počakal. In Iskra bi tudi rada šla? Tebi pa pripeljem fanta — Janez ti pripelje Rjavčka. Samo, da se s Pero zanj ne skregata, Rjavček je vojak in bo gledal na levo in desno.«

Starec se je zadovoljno smehljaj in mešal oves. Pogladi je Miška, Iskro in Pero, popravil grive, žrebeti potrepljal po vratu in menil nato s trpkim izrazom na licu:

»Zdaj bomo večkrat, pravzaprav zmerom skupaj.« In po premolku: »Voziti se bo treba, ker me v nogi trga...«

Tisto dopoldne ni nikjer našel miru; parkrat se je napravil po stopnicah, a se takoj vrnil: »Vidiš, pa pozabiš; zdaj stanuješ drugje. Star si, in zato pozabiš. Se že privadiš.«

Nato je šel v novo stanovanje in srečal ženo, ki je šla po vodo.

»Tudi za vodo je boljše, kajne, mati? Zdaj zajameš poldruho vedro; tu je poldruho vedro, vsaj petnajst litrov? — Prej si komaj z enim majhnim prisopla po stopnicah. In pa tako daleč! Zdaj je vse na pragu. Vse, še hlev je bliže. Pri konjih sem bil, vsak žrebiček je že vreden šeststo kron; zdaj v tej draginji, o več, več To bo Janez gledal. Zakaj ni nič pisal?»

In čudno, kljub temu da je bil tako zgovoren, skoraj vesel, ga je vedno nekaj težilo. Kakor svinec mu je ležalo na dnu srca in čim bolj se je izkušal otresti, tem bolj je rastlo v njem, tem bolj vrtalo. »Kaj si bo mislil, kaj bo rekel Janez, ko jih tako najde? Da sem se kaj zameril, da sem kaj naredil napak. In kaj si bo mislil?« Kar naenkrat mu je vstala ta misel živo pred očmi: hotel bo k materi, hotel se bo preobleči, pa bo skočil po stopnicah, par skokov, in v sobi, kjer je bil rojen, bo vse prazno. Kaj poreče?»

»Gospod bo že uredil, da bo prav; gospod pač razume in bo vse predružil,« se je tolažil starec in stopil k oknu. »Od tu se pa res nikamor ne vidi.« Spomnil se je včerajšnjega čolna na jezeru in nevede se vprašal: »Ali je tudi danes tam?« Sam ni vedel, kdaj je prestopil prag, kdaj je obšel poslopje, korakal mimo plotu malih smrečic in se ustavil pod visokim mecesnom.

Jezero je bilo mirno, modrozeleno, valovi so rahlo pljuskali ob kameniti breg, v vodi so se blesteli oblaki in modro-modro nebo. Čolna ob skali ni bilo. V prvem hipu se niti spomnil ni, kaj išče, potem se je nasmehnil: »Kako bi ostal čez noč!«

Jezero se je smehljalo kot poredna deklica, v smrekah je šumelo. Na drugi strani gozdiča ob cesti je vpila kopica otrok, ki so igrali vojsko. »Ti moraš ležati, ker si ustreljen!« je vpil deček v dragonski čeladi nad drugim, ki je imel moder predpasnik. »Jaz sem ranjen samo v nogo in lahko grem!« »Ne, to ni nič, jaz ne igram več; zakaj ti si ubit. Vidiš, zakaj pa začneš?« »Pa naj bom, a potem me zagrebite, zakaj me pa pustite, da ležim?« »O, kako si neumen, zdaj streljajo nate s topovi, pa bi te pokopali. O, ti si res!« —

Starec je stopil par korakov naprej; takrat je bitka prenehala, vsa truma se je vrgla v divji beg, najbolj pa še ranjenci in padli:

»Oskrbnik, oskrbnik Urban!«

Moža je zbadlo, kakor bi ga bil kdo sunil z iglo v srce, v grlu ga je stisnilo.

»Beže!« si je dejal, pogledal na uro in na dvorišču poklical polneumnega in polgluhega hlapca Tomaža, ki je spravljal za hlevom slamo. Prepeljala sta koleselj, zmetala blazine na sedeže in nato je Tomaž vprašal:

»Ka - katerega napre - prežem?«

»Përo!« je odgovoril. »Kar Përo naprezi.«

»Ka - kaj?«

»Përo!« mu je zavpil v uho.

»Mh,« je dejal in odkrevsal v hlev, a se na polpoti okrenil in vprašal:

»Ali tu - di žre - bi - bička?«

Lipnik je prikimal, Tomaž se je zarežal v znamenje, da je razumel, in je napregal.

Žrebe je veselo in razposajeno hrzalo in se vzpenjalo na zadnje noge. Tomaž se je jezil, ga privezal h kobilu in mu nazadnje rekel, da je nemumno.

Lipnik je odšel po svojo novo suknjo in praznični klobuk. Žena mu je stisnila majhen zavojček.

»Saj veš, da na pot ne vzamem nič, in pa tako blizu je.«

»Boš dal Janezu!«

»Kakor da bi bil lačen! No, pa vzamem, ker ni zame,« je odvrnil.

»Pa bi napisal zdaj par vrstic, da bi prišli pogledat,« je dejala. »Kar malo, dve besedi. In na postaji kar oddaš.«

»Saj vidiš, da ni časa. Še robec mi daj. In pa srajca mi ne stoji. O ti moj Bog, ti presneti žrebiček! Ali me ni umazal? Ti nagajivec, glej no: čisto srajco mi je oštrkal. Daj, Marija, svežo srajco! Pa praviš, da bi pisal. Saj ni časa, zakaj kobila je že naprežena. In Janez tudi ne bo samo en dan doma. Kaj se ti tako mudi? Par dni bomo sami, da si kaj povemo; čisto gotovo bo imel mnogo povedati in meni se kar sanja, da bo medalja, kar nekaj slutim. In če izvedo Bonik in Sečar in Prsnik, so že nocoj tu; kam bi ž njimi prvi večer? Ti res nič ne pomisliš. Samo prišli naj bi, da bi se ga nagledali, ti bi ga samo hvalila in hvalila. Bomo že pisali; drevi, če ni drugače,« je govoril in preoblečel srajco, sukal se pred majhnim zrcalom ter se nato pogledal še v šipi, zakaj veliko zrcalo je še stalo v kotu med sv. Antonom in sv. Barbaro.

»Pa obesi podobe med tem, da ne bo vse na kupu,« je še opomnil, ko je šel skozi vrata. »In tu treba malo peska!« je pokazal majhno mlako na vegastih in razdrsanih cementnih tleh v kuhinji. Zdaj mislim, da je vse v redu. Popoldne bo pa dež, ker je kamenje mokro.« Da ga trga v nogi in da je to njegov barometer, ni povedal.

»Potem pa vzemi plašč.«

»Saj res, kočijaž pa brez plašča!« se je posmejal. In poiskal je še plašč. »Slednjič imam vse. S Përo pojdem; gospod bo vesel žrebička.«

Odšel je. Zakrival je sicer, da z levo nogo podrsava, pa se je vendarle poznalo. Na voglu pa mu je prijavkal nasproti hlapec Tomaž.

»Pè - Père...« je ves prestrašen in v zadregi buljil v Urbana.

»Kaj je?«

»Pè - Père!« — je znova zmajal z glavo in mahal, kakor bi odganjal muhe.

»N - ne pu - sti,« je slednjič zastrmel v Urbana. »In nàk!« je zamahnil z roko.

Urban ni mogel v prvem hipu priti k zavesti, kaj vse to pomeni. »Kdo? Kaj?« je ves osupel vprašal ter podvojil korak. Tomaž se je trudil, da bi razložil, lovil besede, nekaj mrmral, a ni vedel drugega kakor dve besedi: »In nàk.«

Lipniku se je zjasnilo, ko je ovil proti šupi. Strašno je zagorelo v njem, s težkim korakom — ni ga bolela ne noga, ni se oziral na lužo — je stopil proti vozu. Tam je stal novi oskrbnik in odpenjal kobilo. »Zakaj ne vprašaš, katerega naprežeš, ti hlapic?« je vpil nad Tomažem. »In z žrebetom po cesti, in kako prideš na to neumnost, che idea!« je poudaril v izobraženem tonu.

Tomaž je prestrašen iskal z očmi zavetja pri Lipniku in jecljal: »Gos - pod!« Pokazal je na Lipnika in trudoma slovkal: »Že po - vedal, da! — Že prej, no!«

»Kobilo sem ukazal napreči jaz!« je odločno dejal Urban in s silnim sovraštvom pogledal Martina.

»A tako?« se je smehljaje opravičeval Martin. »Nà, in pripelji konja!« je ukazal Tomažu in mu vrgel brzdo kobile. »Sem dejal, da bi s kobila sli po deteljo; naj se žrebeti malo naskakata, dà, naskakata, in po cesti je ž njima sitnost, sem dejal. Sem mislil, da je sam. — No, stopi vendar, da ne zamudi!« je zavpil na Tomaža. Besede je izgovarjal brez vsakega reda v čudni mešanici, dejal: »Žrebi, kobil, detel in naskok.«

Lipnik se je tresel jeze in stal ves bled in prepaden razburjenja. S težavo se je vzdržal, da ni izdrl biča in udaril neznosnega človeka po tistem zvito se smehljajočem obrazu.

»Nisem vedel« — je počasi in mirno dejal. »Nisem vedel, da boste kobilo rabili.«

»No, to nič ne de, nič ne de,« se je smehljaj napihneni obraz in požiral besede. »Naj pa napreže še enkrat, zakaj pa je hlapic?«

»Konjska hlapic,« si je mislil Lipnik, ki ga je beseda pogrela do kosti.

»In naj napreže še enkrat. Mudi se Vam tudi ne. Imate še mnogo, mnogo časa,« je dejal in potegnul uro iz žepa. »Še najmanj pol ure. Plašč imate; kako pa je s streho? Ali je streha dobra? Pa še blazina bi dobro služila. Seveda, še eno! Tam je v veži. Kaj je niste vzeli. Gospod je ranjen v nogo in potem je treba blazine. Sem mislil, da

ste jo videli... No, pa pojdi, Tomaž, po njo! Dajte, zapnite pa Vi še tisto!« je dejal Lipniku.

Tomaž je prinesel blazino, Lipnik je sédel na koleselj, mrk in molčeč, samo mišice na obrazu so mu drgetale. Ko je pognal, ni pozdravil.

Cesta je držala skozi smrečevje. Vrhovi so šumeli in se majali. Skozi vejevje se je lovila solčna svetloba od debla do debla, tuptam se je zablestela zelena jasa, porasla z visoko travo; visoki parobki so sedeli v njej kakor trudni pastirji.

Lipnik je začel govoriti sam seboj; gnev, srd, nejasno, nekam veselo pričakovanje, tesna slutnja, nestrpnost in čuden občutek ponižanja, vse mu je plalo skozi srce, mu razbijalo sence, ga grizlo in vznemirjalo. Da se je otesel, je moral govoriti, govoriti, naj bo karkoli in komurkoli.

»Vidiš, Miško, zdaj je naju, starca, zadela ta velika čast, da greva po gospoda, naju, Miško. Oba sva že godna za pokoj, oba sva stara in prijatelja. O, Miško, midva bova še večja prijatelja. Zakaj bi ne bila? In drživa se kakor gospoda! — Ej, počakaj, ali ni nič vode v jezeru?« je odgovoril na žalostni: »Piv, piv!« — ki se je oglasil iz gozda.

»Piv, piv!« je pivka tožila v hribu.

»No, ali nelišiš senice: Pit, pit? Torej pit pojdi, ti, žeja žejasta, pivka pivkasta, k vodi pojdi in ne vprij z griča! — Le vozi, Miško, — vidiš, to je čast, da greva midva in gospodu bova rekla, da je to velika čast!«

In Miško je gotovo ta zamotani govor razumel, zakaj drobil je in krevsal, da je pesek škropil na vse strani.

Zapeljala sta med njive.

»Tri — skriili — skriili!«

»Pa poišči!« je dejal Lipnik in iskal škranca v zraku. »Pa poišči!« Tisti dan bi se pogovarjal z vsako stvarco, ki jo je Bog ustvaril. S psom, ki je lajal na cesti, z žabami v luži, s konjem Miškom; kravi, ki se je dvignila ob plotu in ga zrla z neumnozvedavimi očmi, je dejal: »Sram te bodi, radovednica, ki prodajaš zijala!« Pri srcu mu je bilo čudno težko, a pozabil je na trganje v nogi, na žalitev oskrbnika Martina in prišel na Janeza in gospoda. In konj je klecal po beli cesti umerjeno, a zdelo se je, da se mu nekaj mudi. Pot je hitro minila; preden se je Urban dobro zavedel, je zavil skozi trg proti kolodvoru.

Debeli mesar pri cerkvi je prišel na vrata in vpil:

»Gospod oskrbnik, po vola pridem!«

»Pa pridite!« mu je odgovoril starec in lice mu je pokrila temna senca.

»Gospod oskrbnik,« je vpil za njim štacunar. »Ali naložite nazaj grede tisti cukar, ki je ostal?«

In železje je tudi že dolgo tu. No, da, v koleselj ni mogoče dejati?»

»Ne, ni mogoče; po gospoda grem!« je odvrnil in želel, da bi naglo izginil skozi trg.

Pijanec se je opotekal po sredi ceste ter topopijano buljil vanj, ne da bi se umaknil.

»Pojdi spoti!« je zavpil Urban nad njim.

»Hudič, počasi vozi, da ne povoziš otrók, hé, otrók!« je dvignil roko pijanec. Toda ko je spoznal Lipnika, se je boječe umaknil v kraj, nerodno snel blatni klobuk in mrmral: »Nikar naj ne zamerijo, gospod oskrbnik, pijan sem, in pijanec je — nič, ne, nisem pijan, a ne vidim prav, se mi blešči v solncu,« se je opravičeval. »Mlatit pridem, kajne, gospod oskrbnik? Kdaj boste mlatili?«

»Vprašat pridi!«

»Pa pridem,« je zamahnil za njim in se guglal ob jarku. Nato se je udaril po čelu in se jezil sam nad seboj:

»Strela, kako si ti, dragi fant, neumen; malo, malo je manjkalo, pa bi se bil zameril, o!«

Urban ni dolgo čakal na kolodvoru. Kmalu je prišel vlak, napeto in nestrpno je pričakoval, kje se prikaže gospod. »In z gospodom bo Janez!« si je dejal. Slednjič je zagledal častnika, ki se je opiral na slugo in palico. »To je on, a Janeza ni zraven,« mu je šinilo na misel. Hitel je naproti. Gospodu se je obraz zjasnil, prijazno, v nekakšni zadregi je ponudil Urbanu roko. Tuj, neznan sluga je šel ob njem. Lipniku je brzelo oko od potnika do potnika, od okna do okna, Janeza nikjer, Janeza nikjer. Raztreseno je odgovarjal na različna gospodova vprašanja in se trudil, da bi vse razumel, da bi potlačil čudni, nejasni strah, ki se ga je polasčal, da bi zatrl v srcu bolečino, ki je hotela na dan. Janeza nikjer. »Kako se plašim, kakor kakšna ženska in si delam nepotrebne skrbi,« si je govoril. Za hip mu je odleglo, ko si je dejal: »Moj Bog, konja pelje, gotovo ga pelje on, ker ga je Rjavček vaje, pa sem tako ves trepetlikasto preplašen in voham nesrečo, kjer je ni. To je od trudnosti in revmatizma!«

Lipnik je pogнал. Ko so se peljali že med njivami, se je gospod domislil:

»Pa kar sami ste prišli. To je res lepo od Vas, res zelo lepo!« je menil.

»Dà, sam sem prišel!« je odvrnil starec in zamahnil z bičem po konju.

»Kdo bi si bil mislil,« je povzel gospod, »da se bom kdaj tod ranjen vozil. In ali veste, to se ne peljem kar tako. Ali Vam je že znano, da bom odlikovan?« je vprašal v čudni zadregi, kakor bi lovil besede in iskal izraza. »In še nekaj: za Janeza bodo dali zaslužni križec!«

Tistikrat je novi kočijaž skoraj omahnil s kozla. »Kako, gospod grof! — Ali — ali je res?« Stari vojak se je ves tresel razburjenja in neizrečene sreče. Solze so mu stopile v oči. »Ali je res, gospod? In zakaj, gospod, zakaj?« je naglo hitel. »In križec? Obraz mu je žarel veselja.

»Mene je rešil, sovražnikovo baterijo sva pa midva uničila. Ali Vam ni nič znano, še nič znano o Janezu?«

»Ne, že dobra dva tedna ni nič pisal.«

»Tako?« je povlekel grof. »Tako? Seveda, pošta gre počasi, počasi, gospod oskrbnik, dà, pošta gre počasi...«

Tega mož niti slišal ni. Po ušesih mu je brnelo: »Zaslužni križec, zaslužni križec! — Saj sem slutil, o ti moj Bog, ali nisem dejal? In ne medalje — križec, križec, ti, sveti Bog, Janez, Janez!« si je dejal. »In zakaj ga še ni z gospodom?«

Potem sta molčala. Urban se ni upal sam vprašati. »Možje si povemo sami, kar treba!« si je dejal. Gospod je bil čudno zamišljen, kakor bi zbiral misli, iskal pravih besed, bil je čudno molčeč in si prekladal nogo, ki ga je bolela.

Na dvorišču ju je sprejela gospa. Vsa solzna in ginjena, Urbanu niti odzdravila ni. S soprogom sta se objela, poljubila, nato so mu pomagali po stopnicah. Starec je ostal sam na dvorišču; zapeljal je voz pod lopo in izročil Tomažu konja. In potem je hitel, kar so ga nesle njegove stare noge — v levi je čutil veliko utrujenost — hitel je čez dvorišče k ženi. Ni še dobro odprl vrat, ko je že vpil:

»Ali nisem dejal, mati? Ali nisem dejal? In to je tvoj in moj sin!«

Žena se je skoraj prestrašila hrupnega prihoda. »Kaj praviš? Ali je Janez prišel?«

»To sem ravno hotel povedati!«

»Kje pa je?« je nestrpno vpraševala.

»No, potrpi. Ali ne veš, kaj je z njim? Nič ne veš? Janez je odlikovan!« ji je zavpil v uho.

»Vidiš ga, razsajaš, kakor bi bil fant!«

»O, saj sem! Kar poglej! — Eden — dva, eden — dva!« Korakal je po kuhinji, dasi mu je leva povzročala bolečine. »Jaz sem star vojak, žena! Eden — dva! — In kaj misliš, kaj je prejel? Kdaj ste pa ženske kaj vedele? Pohvalo? — Ne! — Medaljo? — Tudi ne! — In kaj ostane? — Zaslužni križec, mati!«

Ženica je z začudenjem gledala vanj. Pozabila je vprašati, pozabila je vse.

»Pa ti povem: to je izjema! Navadni vojaki ne dobe kar tako. To je izjema in to ravno je tista pika »Zaslužni križec«. In še nekaj: gospoda je rešil, kanone rešil; ali si kdaj kaj takega mislila? To je najin dečko. Škoda, škoda, da ga še ni!«

Zdaj je šele prišla mati k besedi. »Zakaj ga pa še ni? Večerja bo mrzla in potem bo vse zanič!« je pokazala na mizo.

»Morava počakati! Mogoče ga še nocoj ne bo; jaz pravim, da pelje gospodovega konja, da pelje Rjavčka! — Glej jo, mater, kar v paradi si, kar v paradi! In novo krilo? — Pravim, da moramo počakati; s konji je križ. V osebnih vlakih se ne vozijo. Kdaj so se vozili v osebnih vlakih? — »Kako si danes opravljena! Ná, da ne boš rekla, da te nimam nič več rad!« — In stari Urban je v fantovskem veselju poljubil, ves v zadregi in neroden, svojo staro ženo.

V.

Tisti hip je nekaj potrkalo na vrata. Žena si je vsa rdeča in v zadregi zakrila obraz s predpasnikom in rekla očitaje:

»Kakšen si, Urban! — Kaj je danes zlezlo vate, oče?« Glas se ji je tresel čudnega ginjenja in neizmernega ponosa. Urban pa se je vzravnal, dasiravno sam nekoliko v zadregi, ter zavpil:

»Noter!«

Zdelo se je, da poveljuje celemu polku.

Vstopila je drobna nova hišna in rekla:

»Gospod kličejo!«

Na vsako nadaljno vprašanje se je smejala in govoričila nerazumljive besede, majala z glavo, kazala s prsti in z obrazom, da ne razume.

Urban se je slednjič vstopil prednjo, in ko je še parkrat zaporedoma ponovila: »Gospod kličejo,« je prikimal: »Recite, da pridem. Ali ste razumela? Pridem!«

»Priden!« je zahihitala. In ko sta si še enkrat prikimala in ko je prikimala še žena, je deklica odšla. Strašno čudno se ji je zdelo. Za njo se je odpravil tudi Urban. Po poti si je mislil sledeče: »Zdaj vem, da sta se gospod in gospa pogovorila, in gospod je bil nevoljen,« si je dejal. »In zakaj bi ne bil? Vse je obrnila na glavo. Zdaj bo spet po starem. Kaj zato, če ne razumem gospe; oskrbnik mora razumeti ljudi, najprej ljudi, z gospo se že pomeniva. Kar čez noč nov gospodar, nov oskrbnik, nova vratarica — gotovo je gospod uvidel, da ne gre. — In žena, prav je, da nisem še povedal.«

S takimi mislimi je šel po stopnicah: »Zdaj se odpre vsa pravica in vse bo spet po starem,« si je dejal, ko je potrkal na vrata. »In po Janezu vprašam...«

Gospod je sedel v naslonjaču, ves zavrt v šagreno odejo. Zraven je sedela gospa in mešala kavo. Urban je pozdravil, gospod mu je dal roko in ga povabil, naj prisede h kavi. »Tako se lepo

pričenja vse,« si je mislil Urban. »Kako se lepo začinja vse.«

»No, Urban, kako je z nogo?« je vprašal gospod. »Slišal sem, da Vas trga. Zelo mi je žal, ko slišim, da Vam dela neprilike, zelo. Vašo pomoč pri oskrbništvu bomo težko pogrešali. Škoda, da ste zamenili!«

»Dà, dà, gospod grof,« se je odkašljajal starec. »Dà, veste,« je pojecljal. »Gospe grofice ne razumem in potem...« Iskal je besed, da bi razložil, a gospod ga je prekinil.

»Vem, to vem; gospa mi je že povedala, da Vam je bilo nerodno, a težko bomo pogrešali Vašo pomoč. Vseeno boste morali Martinu kaj pomagati. In noga, seveda noga Vam nagaja; dajte se torej voziti. Saj Vam ni treba delati, nič delati, pri konjih bo že vse opravil hlapec. Če bi se kam peljali, nas popeljete, mi je že gospa povedala...« je dejal gospod.

Gospa mu je bila razložila sledeče: Da stanujejo zdaj v pritličju, ker Urbana boli noga, a soba ima tudi lep razgled. In zanj pa je boljše, če je v pritličju. In potem: ne razume ga, tudi nerodno je, če se mora pogovarjati preko tolmača, tudi ji ni prijetno, če ji vedno šepa in drsi po sobi, »sicer pa je sam zadovoljen...«

»In njegov sin mi je rešil življenje!«

»Potemtakem bi mu morala biti še bolj podložna,« je menila gospa, »vedno in vsak hip hvaležna. Če bi malo strožje nastopila, bi že s pogledom očital nehvaležnost. In to bi bilo še hujše.« Pa je menila, da tako ne prideta mnogo skupaj, in ko bosta prišla, mu bo pokazala, kako ga ceni, »dà, kako ga cenim. Ali ne?«

»Toda zdaj je v resnici samo kočijaž.«

»Saj je zadovoljen; manj dela ima, pustila sem mu isto plačo. Sam je tožil, da ga boli noga. Sploh mu je vse olajšano; vozi se lahko, kakor mu drago. In tega mu sploh ne smeva pokazati, da je bil odpuščen. Če pa pošlješ Martina in daš Lipniku oskrbništvu, sem jaz osmešena; niti ukazovati bi mu ne mogla. Zmerom bo mislil, da ga ne morem. Glavno je, da ima manj dela, in to mu je pogodi, vsaj rekel ni nič.«

»Kako si to slabo naredila!«

»Če ga ne razumem...«

In raditega je vsa stvar ostala pri starem. Zakaj »zelo neumno je, dà, celo nerodno, izpremeniti takoj čez noč nove razmere v stare,« dasi se lahko stare razmere v nove.

»Zaradi enega oskrbnika bi se skregala...« je očitaje rekla gospa možu in mu ovila ranjeno nogo. »In čudni ljudje ste bili; najlepšo sobo, z najlepšim razgledom, daste služinčadi...«

»To je naredil oče v zahvalo. Ti si pa res napravila slabo: takoj vse drugače, vse drugače. Popraviti morava.«

»Za zdaj še ne; bova že. In spodaj tudi ni tako nerodno: prebeliti damo. Saj jim je vseeno, in krivica se mu tudi ni zgodila. Zanj je pritličje boljše, komaj drsa z nogo po stopnicah...«

Tako je ostalo vse v novem redu. Gospod je nato poklical Urbana, ker mu je imel povedati »važno reč«. —

»Kakor rečeno,« je nadaljeval gospod. »Če se kam popeljemo! Zdaj še nekaj drugega.« —

Gospod je umolknil in si obrisal čelo.

Urban je bil ob gospodovem zaključku ves zlezel vase, ustnice in roke so mu trepetale. »Torej nič!« In tako je pričakoval, da se stvar zaobrne; zdaj je videl, da se je vse potopilo. »Torej nič, nič. In v pritličju ostanem in konjski hlapec.« Živo mu je stal pred očmi napihnjeni obraz in tista težka beseda mu je grizla dušo. V srcu ga je peklo, peklo, kakor bi se bilo usedlo žareče železo.

»Za Janeza bo prišel zaslužni križec,« je spet povzel gospod in zrl v staro, obledelo obličje Urbanovo. Ob teh besedah je v njegovih očeh zagorel živ blesk. »Kakšen dober fant je bil pri meni Vaš sin,« spet mu ni šla beseda. »Zmerom je bil ob meni,« je zaključil po kratkem in mučnem premoru.

Urbanu je šlo vse prepočasi. Hotel je v hipu izvedeti, kaj, kje, kako, hotel je z ustnic razbrati čisto druge besede, vse druge, ki mu vsaj malo posvetijo v težke dni. »Kje je?« se je vpraševal, parkrat se premaknil na stolu in nestrpnost, nestrpnost pričakoval.

»Kje je?« Skoraj ustrašil se je svojih besed. Zdelo se mu je, da je zavpil, s tako nestrpnostjo je vprašal; v resnici je skoraj nerazumljivo zagrmel.

»Ostali je; veste, moj dragi Urban, Janez je bil nevarno ranjen...«

»In, gospod, kje je, kje je?« je ponovil Urban; zdelo se mu je, da mu ta grozna nejasnost razbije čelo. »Kje je zdaj, gospod? In ranjen? Kje?«

»Rešil je mene, da sem lahko naznanil, kje stoji baterija — priborila sva prehod čez reko...« je narahlo pripovedoval grof. »In svojo hrabrost... Potolažite se gospod, potolažite se, moj dragi Urban!«

Urban se je ves tresel neznosne muke, ki mu je krčila srce. Kakor blisk mu je švignilo skozi možgane, ustnice so se mu krčevito stisnile, hotelo ga je zadušiti. Na solnčni poljani je videl svež grob in bel križ na njem in na križu priprosto

napis: Janez Lipnik. — V hipu se mu je zdelo, da se vsa soba pomika nekam v nedoločeno smer, nato so šla okoli samo okna, potem je plaval sam. »Kaj ne,« je stisnil s strašno bolečino, ki ga je tiščala v grlo. »Kaj ne, gospod grof?« Prijel je s tresočo roko za namizni prt in ga stisnil v pesti, poteze na obrazu so pričale o neizmernem boju in trpljenju: »...Kaj ne, Janez je mrtev, o, Janez je mrtev!«

Starec je nepremično zrl gospodu v obraz. Ustnice je imel stisnjene, lice napeto pozorno, zdelo se je, da so se oči vsesale na ustnice. In pričakoval je strašne besede, ki bo vse uničila, vse zamorila...

Gospod je nemo prikimal.

»O, ti moj usmiljeni Bog!« je zahropelo v stercu. Za hip ni vedel sam zase; čudno je zmajal z glavo, čuden sunek je preletel njegove ude, obraz se mu je skoraj smehljal:

»Sem vedel!« je naposled pridušeno dahnil.

»Janez, Janez, o!«

In kakor bi se bilo čudo zgodilo: samo par hipov je trajal grozni trenutek, nato se je starec vzravnaval, zatrl pekočo bridkost in vstal: »Hvala lepa, gospod. Povejte, kako je padel? Kje je pokopan!« Samo malo, malo so mu ustnice drgetale in glas se mu je tresel.

Gospod ga je prijel za roko in dejal:

»Sedite, če morete poslušati, sedite, moj dragi Urban.«

Starec je sedel; na licu mu je ležal mir, samo desnica, ki je ležala na mizi, je komaj vidno trepetala. Izza oknic je sijal na njegovo staro čelo droben žarek.

Gospod je pripovedoval podrobno in nadaljeval:

»... In ko sem zbežal po strugi, me je zadela krogla v nogo. Zavlekel sem se k prvemu telefonu in uravnal baterijo. Zagrmelo je, zagrmelo v drugič, in telefon je poročal: »Prehod!« In kmalu je šla kolona k napadu. Po preteku par ur me vpraša general po zdravju in mi častita, kmalu nato so prinesli Janeza. Hropel je, z zadnjim bleskom v očeh je dahnil: »Ali ste rešeni?« — »Sem!« — »In baterijo smo razbili?« — »Smo.« — »Gospod, pozdravite doma!«

Grofu so se orosile oči, starec je sedel nemo, nepremakljivo in zdelo se je, da hoče vsako besedo ujeti že s pogledom.

»Prijel sem ga za roko. »Kje si ranjen?« Pokazal je prsi. Nato mu je roka omahnila, pogladil sem ga po čelu, nekaj je mrmral. Pritisnil sem uho k ustnicam, a bilo je nerazumljivo. Meni se zdi, da je molil. — Ali Vam je slabo?« je sočutno

vprašal, ko je videl, da Urbanu vedno bolj in bolj blede obraz. Okoli usten mu je igral grozen usmev, ki je pričal, da je bolešče že tako neizmerna, da mu bo razbila srce in sencà.

»Ne!« je dahnil. »Gospod, hvala lepa za Vašo dobroto ob smrti Janezovi!« je mirno in počasi dejal, mirno in počasi, kakor bi govoril iz groba. »Hvala lepa!« In starec se je v tistem hipu sklonil na gospodovo desnico, ki je ležala na mizi. Po licu so se mu udrle solze. Gospod je čutil, kako drgetajo ustne na njegovi roki. Izkušal jo je odtegniti, a Urban jo je tiščal in vroče poljubljal. »Hvala, gospod! Naj jo poljubim, gospod, kakor bi sina Janeza, kakor bi sina Janeza!...«

In jecjal je napol umljive besede, ves je trepetal neizmerne muke, ki mu je stiskala srce.

V par hipih je bil zopet miren. Obrisal si je solze, na njegovem bledem, prepadle obrazu je počivala grenka bridkost, smrten mir. Pograbil je klobuk in odšel s še bolj mirnim, možatim korakom skozi sobo, mirno, nemo in počasi, kakor bi prihajal iz groba...

Na dvorišču je vpil nad Tomažem oskrbnik Martin. »Išči ga, poišči ga, klada zaspana!«

»Je pri gospo—podu!« je dejal Tomaž. »Saj je pri gospod—du!«

»Iskal sem Vas,« je dejal Martin prišlemu Lipniku. »Žrebetu je nekaj. Stopite v hlev in pogledajte!«

Urban je prikimal in šel, za njim je krevsal Tomaž. »Kje ste bili?« je vprašal Lipnik.

»Po de—deteljo!« je odvrnil hlapec in z neumnim pogledom zijal v starca. »Naj—brž ga bo n—napenjalol!«

Pêrin žrebiček je ležal na tleh ter bolno pogledal s svojimi velikimi očmi Urbana. Starec ga je odvezal, žrebe je s trdom vstalo. »Tako no, vstani, žrebiček! Še zmerom si neumen. Zakaj žreš deteljo, ki napihne? Pa reci, da nisi neumen! O, in kako!« Peljal ga je na dvorišče. V hlevu je pozorno hrzala kobila in strigla z ušesi. »Vidiš, žrebiček; zdaj pa v tek — vodi ga, Tomaž! — in kimljevega olja dobiš. Hej,« je zaklical dekli, »prinesite kimljevega olja! In naglo!«

Po dobri pol uri so žrebe zopet prignali. Pêra je dvignila glavo in zarežgetala. »Vidiš,« je dejal Lipnik, »vidiš, kmalu bi bila ob žrebička!« Kobila je nestrpnost bila s kopiti, še Miško se je ozrl iz kota. »Kako razumejo živali! Kako zvesto razumejo! Vidiš, moja Iskra, vidita, Miško in Pêra,« sklonil se je med Iskro in Pêro, pritisnil zvesti konjski glavi na prsi in jima polpridušeno zašepetal v ušesi: »Janeza ne bo več! O, Janez je padel, o!«

In kobili sta mirno držali glavo starcu na prsih in oči so se jima mokro svetile. Miško je napenjal svoje slepo oko, da bi videl, kaj se godi.

»Ti večni Bog!« je vzkliknil, se naslonil v jasli in tiščal obraz v dlani. »O, moj večni Bog!« Pêra mu je dihala v lice, starcu so se usule po obrazu solze. Med glasnim ihtenjem je bilo slišati hrzanje konj.

Zaslišal je stopinje, obrisal si je oči, pogledal po konjih, ki so tako prijateljsko gledali vanj, da mu je postalo toplo pri srcu. Neupognjeno in trdo je šel čez dvorišče, potihem odprl vrata, počasi in rahlo, kakor bi stopal v svetišče.

Žena je pihala ogenj, z ognjišča se je kadilo. Urban si je pomel oči in dejal:

»No, mati, saj si, kakor bi sedela v gorečem grmu.«

In s prisrčno nežnostjo je položil roko na njeno ramo, kakor bi jo hotel varovati in braniti.

Na mizi je ležalo pismo.

»Treba bo vseeno pisati,« je dejal po premluku, v tesni zadregi in grozi, ki mu je polnila srce. Z usmiljenja polnim pogledom je zrl na svojo majhno in drobno ženo, ki je netila ogenj. Tiha, grizoča bol mu je sedela v prsih in ga žgala, da je burno dihal, da mu je trepetala roka na njeni rami; ustnice so mu drhte, da se je bal, da ne vzklikne, da ne zakriči. »Vseeno bom moral pisati. Janez ne pride, da bi pisal, moram sam...«

In usedel se je, ženi se ni upal pogledati v obraz, zakaj bal se je, da se izda, bal se je, da mu pogleda v dušo. »Dà, ona bi pogledala v dušo.«

In ko je iskal stol, je stopil vnovič tik nje in jo pobožal po roki in se ozrl v stran, ko mu je pogledala v oči. Žena je molčala, slutila je nekaj, slutila nekaj težkega.

Urban pa je pisal:

»Moji prijatelji predragi! Namenil sem se Vam pisati par vrstic in preden Vam nadalje pišem, Vas prav srčno pozdravljam, jaz in žena. Znano Vam je, da...« in pisal je, da se je priselila nova gospodinja, pisal, da je — »seveda iz začetka je tako povsod« — da je malo nerodno. »Zdaj se nahajam v pritličju.« A ni pozabil omeniti, da »radi noge, ki...« In tudi je zdaj nov oskrbnik. Njemu bo zvišana plača in samo pri konjih bo: »Telesni kočijaž gospodov« — je pristavil in pogledal na ženo.

Njen pogled ga je vsega zmešal. Vstal je, stopil parkrat po sobi in se ustavil pred njo:

»Veš, Marija, to ti moram povedati. Od včeraj nimam več oskrbnistva; mnogo dela je, mnogo skrbi in noža, včasih noža — zato sva se zmenila z gospo. Pa sva dejala, naj bo Martin oskrbnik,

tisti — »mehur« je hotel reči. »Tisti z rdečim, debelim obrazom. Jaz imam samo konje, malo truda je, vozil se bom in pa gospodu bom telesni kočijaž, vidiš, to samo za gospoda — razumeš!«

Žena je strmela vanj, kakor ne bi občutila, ne razumela in ne slišala nič. Samo narahlo je rekla: »Zdelo se mi je, da je nekaj.«

Urbanu so segle te besede v srce. V zadregi, v strašnem trpljenju in muki, ki jo je občutil ob topli vdanosti in ljubezni svoje žene, vsled njenih vdanih besed, ki niso še vsebovale trpkogrozne nesreče, v mučnem iskanju pravih izrazov, da bi ji razkril resnico, kaj se godi z njim, kaj mu je, da bi ji izpovedal neznosno bol, ki mu je krčila lice in srce, je zopet sedel k mizi.

Prešel je na Janeza. Grizel si je ustne, bledel, roke in mišice v obrazu so podrhtavale, preko prsi mu je legal žareč obroč, a njegove kretnje so bile mirne, v oči ni bilo solz.

»... In znano Vam je, da je moj Janez šel v vojsko...« Dalje ni mogel, pomočil je parkrat zaporedoma pero, ozrl se zopet v ženo in zapazil, da ji visi ogrtača poševno. Popravil jo ji je kakor otroku in jo prijel za roko. »Veš, mati,« je dejal s čudno-čudovito nežnostjo, »pravzaprav je boljše, da, zelo boljše, da nisem več oskrbnik. Kaj misliš: z gospo se ne razumem, tolmača je treba in zato sva tako dejala, da ne boš mislila... In pri konjih je tudi lepo. Žrebička smo ozdravili, in z Miškom se res razumemo, sploh — še Pêra in Iskra razumeta...«

Žena ni rekla besede, samo pogledala ga je, pogledala, kakor bi hotela vse izvedeti, kakor bi hotela zaupati veliko skrivnost. In Urban ni mogel prenesti njenega vprašujočega, zvestega pogleda, tudi mu je prekipevala bridkost odlegla za hip; vzletel je zopet pero in pisal:

»V veliko tolažbo mi je, da je bil Janez odlikovan; zaslužni križec...« In ni pozabil pristaviti, da je to, »kakor Vam je znano,« redka izjema za navadnega vojaka, »da, redka izjema.«

»... In zdaj moram z žalostnim in do smrti potrtnim srcem napisati...« Ozrl se je, ali morda žena čita. Neizrazna bolečina mu je šinila skozi srce, da bi ječal. Žena pa je sedela tiho pri ognjišču in zamišljeno zrla v ogenj. Tudi sama se je izkušala delati, kakor da veruje moževim opravičbam in razlogom. Poznala ga je predobro. V dno duše so jo bolele njegove nežnosti, ker je vedela, da ji hoče s tem razodeti, nehote povedati, da trpi. Poznala ga je, da ni pritožbe čez njegove ustnice, a trpela je z njim, ko ga je videla tako zamišljenega, uboega in brez pomoči. Brala mu je na obrazu, v vsaki besedi, v vsaki kretnji, kako

je ves ponižan in uničen, kako ga mora boleti izpremembra: V pritličju, brez razgleda, mokra kuhinja in po vrhu vsega: vzeli so mu oskrbnišvo, poslali ga v hlev, ker drugje ga ne razumejo. In kako rada bi mu pomagala, kako rada bi mu povedala, da ga razume, da čuti z njim, da trpi z njim. Zdaj se ji je zjasnilo, zakaj je prej Martin vpil na deklo radi njenih kokoši na dvorišču. Njej si še ni upal reči. »Hvala Bogu, da je ravno zdaj Janez odlikovan, drugače bi Urban zbolel!« je mislila. Že včeraj, ko ji je omenil poldruge vedro, mu je hotela reči, naj opusti opombe, ki ji parajo srce. »Sedemkrat bi rajša šla po eno vedro, samo da bi bilo vse po starem,« a tako, tako ji sega v dušo vsaka njegova beseda, jo boli vsak njegov prisiljenoveseli pogled.

Mož je zopet prenehal s pisanjem, tesnoba, muka in bolečina je bila prevelika, moral je govoriti, moral se je slišati, kajti zdelo se mu je, da se nagiba strop, da se mu nekaj trga v duši:

»... In zdaj bi bilo še prestat, Marija, dokler je gospod. Z njim se razumeva, a potem se ne bi umeli in sčasoma nam bi še morda sploh prepovedala govoriti, česar bi ne umela. In to bi bilo hudo in bridko,« je dejal. — »Kaj misliš, mati, tako zamišljena?« je pristavil. — »Moj Bog!« je vzdihnil, »kako naj ji odkrijem, kako naj ji povem, da ne umre!«

In gorko usmiljenje mu je tiščalo solze v grlo in zapiralo glas.

Takrat je žena vstala, stopila k njemu in ga pobožala po licu, po laseh in roki in mu dejala rahlo, kakor bi tešila drobnega dečka, kakor bi bila mlada deklica neporočena.

»Ti, molči o tem; jaz vem vse! Molči, ubogi moj mož!«

»Kaj veš?« Starec je osupnil, se stresel, kakor bi ga bila prešinila iskra in se zgrozil: »Kaj misliš, kaj misliš, žena?«

»Ne taji, trpiva rajši oba, nosiva rajši oba. Oba veva... — In zakaj bi se mučil, zakaj bi se mučil, zakaj bi se trpinčil, ko vem vseeno, da ti je hudo, da te boli. In glej,« ga je božala, »in glej, trideset let sva živela in trpela skupaj, pa bi še zdaj ne...«

»Kako upaš kaj takega,« se je za prvi hip branil starec ves ginjen. Beseda se mu je tresla. Prijel jo je za velo, raskavo roko in jecljal: »O, ti si, ti si... ti vidiš v človeka, žena! In trpiva oba, moliva oba, nosiva oba, žena, oba...« Stisnil ji je roko, povlekel jo rahlo za seboj, objel jo, kakor bi bila mlada deklica, pritisnil jo v strašni bolečini, ki je divjala v njem, k sebi in dejal: »Žena!... Boječe in preplašeno ji je zrl v lju-

beznipolne oči, njeno vdano lice in njen mirni obraz. »Žena,« je ponovil, »Janeza, Janeza... žena, sama bova; Janez je padel, se ne vrne več...«

Z grozo v očeh je strmel v njen prepadli obraz; žena se je krčevito stresla in obstala nema z nepopisnim izrazom okoli usten. Mož je pozorno in brez najmanjšega diha zrl v njene oči. Par hipov je to trajalo, nato mu je zdrknila na prsi — kar se je zgodilo potem, ni bil ne krik, ne jok, bila je zadušena bolest, ki je hotela vpiti, kričati, nekaj raztrgati, pa je vse ostalo v grlu, v srcu, v prsih, ker je bilo prestrašno, da bi moglo na dan, ker je vsebovalo toliko gorja, groze, bridkosti in bolečine, da je zamrlo, se zadušilo, preden je prišlo čez ustnice. Čez majhen hip so se ji ustnice blaženo nasmehnile, tako mladostno blaženo, da se je Urbanu napravila za hip omotica.

»In pisma ne bo mogel pisati...« je dahnila in omahnila nazaj. Mož se je zavedel in planil pokoncu. Nji so pa odpovedale noge in roke. Zlezla mu je pred noge, dvignil jo je ves bled in prepaden, položil jo na posteljo, močil ji senci, klical jo po imenu, poslušal srce; vse mirno, vse blaženo, tako sveto mirno, sveto blaženo... Smehljaj, poln sreče je ležal na njenem obrazu, tako neizrečeno mladosten je bil njen obraz, kakor na dan poroke: bel, nekoliko izmučen, a mladostno navdahnjen, kakor na dan Janezovega rojstva.

Starec je obsedel topo in nemo, sam osamljen na stolu pri njenem vzglavju, sam osamljen na širnem božjem svetu. Vse mu je bilo nerazumljivo, daljno, kakor grozen sen, kakor prestano trpljenje, kakor pripovedovana groza. Sedel je ob njej, strmel v njen obraz in se ni mogel domisliti, kaj vse to pomeni, si ni mogel razložiti, kaj se je zgodilo.

Njen mladostni obraz se je smehljaj kakor na

dan Janezovega rojstva: Dobro se je Urban spominjal, kako ga je takrat utrujena, a srečna pogledala, poklicala ga rahlo k sebi, odgrnila dete ob sebi in dejala: »Urban, to je tvoje in moje!« In zdaj je bil na njenih ustnah isti izraz, isti smehljaj, ista sreča — — — — —

Čez dolgo uro je šel h konjem. Zdelo se je, kakor da prihaja s pokopališča. Rahlo je zaprl vrata za seboj: »Spi,« si je dejal. »Le naj spi; trudna je. Moj Bog,« si je rekel, »ali res spi?« Pokukal je nazaj v sobo, rahlo poklical, pozorno položil prst na usta in poslušal. Nato se mu je zopet nekam mudilo, hitel je naglo h konjem. Žrebiček je veselo skakal v kotu, Urban ga je pogladil po čelu in dejal: »Ti si bil bolan! —«

Potem je sedel na stol v kotu in se čudno zamislil. Videlo se je, da bi nekaj rad razumel, da bi se nečesa rad domislil. »Kam sem dejal?« Vsaj zdelo se mu je, da je nekaj nekam skril, da zaman išče, da se zaman trudi. »In ti, Pera?« je dvignil glavo, »in ti, Pera, bova šla po gospoda?« Ob teh besedah je obstal, zmajal z glavo: »Da, da, in gospa ne razume, o, gospa ne razume...«

Zdelo se je, da nekaj posluša, da nekoga pričakuje, nato se je stresel, vzpel pokoncu, opotekel se in zahropel:

»Vse je mrtvo!«

Konji so prestrašeno strigili z ušesi in sočutno gledali vanj. On pa je stopil k Mišku, ga prijel za grivo in mu zašepetal: »Vse je mrtvo! Ali razumeš?« Miško ga je zvesto pogledal z zdravim očesom. Urban je sedel v jasli med Përo in Miškom. »Zdaj bom pri vas; sam sem, če me nihče ne razume, me vsaj vi, božje živalce, zlati prijatelji moji...«

In Urban je ponavljal te besede in vpraševal: »Zlati prijatelji moji, ali razumete?«...

Razvalina Gallenberg
pri Zagorju ob Savi.